

Klasik Arap Dilbiliminde Fonetik-Fonoloji Ayrımı Üzerine: *Cemheretu'l-luğa* Örneği

Doç. Dr. Nazife Nihal İnce

Orcid: 0000-0003-1766-5618

Özet

Fonetik ve fonoloji arasındaki ayrım, Ferdinand De Saussure tarafından önerildiğinden beri norm haline gelmiştir. Bu ayrıma göre, konuşma seslerinin evrensel yönlerini inceleyen alan fonetik, sesin belirli bir dile has sınırlılıklarını, değişim ve etkileşim kurallarını inceleyen alan ise fonolojidir. Klasik Arap dili çalışmalarını çağdaş ayrımın penceresinden incelediğimizde benzer bir durum göze çarpar. Klasik dilbilgisi çalışmalarında idğam bahsindeki sesbilgisi meseleleri ile diğer bölümlerde ele alınan ses konuları farklı olduğu gibi kullanılan terimlerin dağılımı da değişmektedir. Arap dilbilim geleneğinde bazı sözlükler de fonetik girişlere yer vermiştir. Şu var ki sözlük girişlerindeki sesbilgisi konularını fonetik-fonoloji ayrımına tabi tutmak özel inceleme gerektirmektedir. İbn Düreyd'in *Cemheretu'l-luğa* adlı sözlüğü giriş bölümünde fonetik konulara yer veren önemli alfabetik sözlüklerden biridir. Sözlüğün girişinde yer alan fonetik tasnifte sesler iki temel gruba ayrılır. Bunlar izlak ve ismat grubudur. İbn Düreyd'in bu tasnifi, bir buçuk asırlık geçmişi olan Arap dili ses tasnifinin devamı olmakla birlikte ses niteliklerini temel iki ses niteliğine ayırarak başlaması yönüyle önceki tasniflerden ayrılır. Bu çalışma İbn Düreyd'in giriş bölümünde kullandığı tasnifi fonetik-fonoloji ayrımı penceresinden ele almıştır. Bunun için Arapça seslerin tasnifinde dikkate alınan kriterler mercek altına alınmış ve artikülasyona bağlı kriterler fonetik, ses etkileşimleri veya seslerin kombinasyon oluşturma potansiyellerine ilişkin kriterler ise fonolojik kabul edilmiştir. İbn Düreyd'in yaptığı tanıma göre izlak ve ismat niteliklerinin artikülasyona dayalı nitelikler olmadığı görülmüştür. Başka bir deyişle izlak-ismat ayrımı fonolojik bir tasniftir. Yazarın listelediği diğer ses nitelikleri ise bütünüyle artikülasyona dayalı niteliklerdir, yani fonetik bir tasniftir. Buna göre çalışmanın temel bulgusunu şöyle formüle edebiliriz: İbn Düreyd Arap dili seslerini önce fonolojik bir kriterden hareketle tasnif etmiş sonra fonetik kriterlere geçmiştir. Sesleri niteliklerine göre tasnif etme konusunda karma bir tasnif gözetken İbn Düreyd'in sözlükçülük için kullanışlı olacak bir tasnif tasarladığı anlaşılmaktadır. Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Bir sözlük için sözlük maddelerini oluşturan kök seslerin artikülasyon nitelikleri kadar onların kombinasyon oluşturma potansiyelleri de önemlidir.

Anahtar kelimeler: Arap Dilbilimi, Fonetik, Fonoloji, Ses Nitelikleri, *Cemheretu'l-luğa*

On the Distinction of Phonetics and Phonology in Classical Arabic

Linguistics: The Case of *Jamharatu'l-Lughā*

Abstract

The distinction between phonetics and phonology has been the norm ever since it was proposed by Ferdinand De Saussure. According to this distinction, phonetics is the field that deals with

the universal aspects of speech sounds, and phonology is the field that deals with sound changes and interaction in a particular language. There is a similar distinction in classical Arabic linguistics. The sound problems of the idghām chapter in classical grammar books are different from the topics covered in other chapters. The usage and distribution of phonetic terms are also different. In Arabic linguistic tradition some lexicons contained an introduction section that gives a theoretical information about Arabic speech sounds. However, to distinct the phonetic and phonologic aspects of these introductory information need a special examination. Ibn Durayd's *Jamharatu 'l-lugha* is one of the mentioned lexicons. The author divides the sound attributes into two main group called ithlāq and iṣmāt. Although *Jamharatu 'l-lugha* is a continuation of a tradition that last a century and a half century, this division makes it different from other phonetic classifications. This study examines Ibn Durayd's work from the perspective of the phonetic-phonology distinction. We considered the phonetic features related to articulation as phonetic features, and those related to sound change and interaction as phonological features. We found that Īthlaq and its opposite ismat do not reflect a phonetic property. In other words, these are phonologic features. The main finding of our research is that Ibn Durayd divided Arabic sounds using a phonological criterion first and then a phonetic criterion. We can interpret this mixed criterion use of the author as planning a phonological study that can be useful for creating a lexicon. From this, we can draw the following conclusion: As much as the articulation features of the sounds that make up the dictionary articles, their combination potential is also important.

Key words: Arabic Linguistics, Phonetics, Phonology, Sound Attributes, *Jamharatu 'l-lugha*